

Damian Szczepański

Akademia Finansów i Biznesu Vistula w Warszawie

ORCID: 0000-0002-5147-1924

damian.szczepanski@kancelaria-szczepanski.pl

Prawne i polityczne aspekty funkcjonowania Rady Obrony Państwa w 1920 r.

ABSTRAKT

Utworzona w dniu 1 lipca 1920 r. Rada Obrony Państwa miała być organem tymczasowym, dysponującym pełnią władzy ustawodawczej i wykonawczej we wszystkich sprawach związanych z prowadzeniem i zakończeniem wojny oraz z zawarciem pokoju z bolszewicką Rosją. Rada Obrony Państwa miała wydawać w tych kwestiach zarządzenia i rozporządzenia podlegające rygorowi natychmiastowej wykonalności. Pomimo uzyskania znacznego zakresu uprawnień, zarówno w zakresie władzy prawodawczej, jak i wykonawczej, żadne z jej rozporządzeń nie wykraczało poza granice jej kompetencji. Rozporządzenia Rady Obrony Państwa dla uzyskania ważności wymagały zatwierdzenia przez Sejm Ustawodawczy. W okresie trzech miesięcy swojego funkcjonowania Rada Obrony Państwa wydała ponad 90 różnych aktów prawnych, służących wzmocnieniu obronności państwa polskiego narażonego na utratę niepodległości. Rada Obrony Państwa odegrała ogromną rolę w powstrzymaniu bolszewickiego najazdu na Polskę. Dzięki niej powstała liczna armia, a naród odzyskał wiarę w zwycięskie zakończenie konfliktu zbrojnego z sowiecką Rosją.

Słowa kluczowe: bolszewicki najazd na Polskę; Rada Obrony Państwa; władza ustawodawcza i wykonawcza; Sejm Ustawodawczy; organ tymczasowy; rozporządzenia

WPROWADZENIE

Z perspektywy stu lat, jakie minęły od powołania Rady Obrony Państwa (ROP), oraz 3-miesięcznego okresu jej działalności, celowa wydaje się być analiza tego organu państwa, mającego istotny wpływ na odparcie bolszewickiego najazdu na Polskę w 1920 r.

Pod koniec czerwca 1920 r. władze Drugiej Rzeczypospolitej stanęły w obliczu zagrożenia utraty odzyskanej niedawno niepodległości. Przebieg działań militarnych wojny polsko-bolszewickiej zapowiadał nieuchronną klęskę. Pomimo usilnych starań Naczelnego Dowództwa Wojska Polskiego ofensywa oddziałów Armii Czerwonej, dowodzonych przez Michaiła Tuchaczewskiego, powodowała nieustanny odwrót wojsk polskich. Nieprzyjacielskie armie po przełamaniu polskiego frontu i zajęciu Warszawy miały rozpocząć marsz na Zachód, z zadaniem przeniesienia ideałów rewolucji bolszewickiej.

Wobec groźby klęski militarnej na froncie i spodziewanego kryzysu politycznego konieczna była natychmiastowa konsolidacja wszystkich sił politycznych w kraju oraz mobilizacja społeczeństwa do walki z bolszewicką inwazją.

Premier Władysław Grabski, stojący na czele nowo utworzonego rządu, miał świadomość kruchości koalicji popierającej jego gabinet. Jego obawy podzielał zarówno Naczelnik Państwa Józef Piłsudski, Marszałek Sejmu Ustawodawczego Wojciech Trąmpczyński, jak i liderzy największych ówczesnych ugrupowań politycznych.

W dniu 28 czerwca 1920 r. podczas konferencji Marszałka Sejmu i premiera Grabskiego z przedstawicielami stronnictw prawicowych i centrowych nie zaakceptowano propozycji powołania rządu obrony narodowej, a zaproponowano utworzenie nowego organu, na-

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

zywanego wówczas komitetem obrony państwa. Miał się on składać z 12 osób i tworzyć go miało po czterech przedstawicieli Sejmu Ustawodawczego, rządu i Naczelnego Dowództwa Wojska Polskiego. Wspomnianą inicjatywę poparł Naczelnik Państwa Józef Piłsudski. W celu uniknięcia przeciągających się dyskusji w Sejmie zdecydowano poinformować o projekcie powołania nowego organu ugrupowania lewicowe¹.

POWOŁANIE RADY OBRONY PAŃSTWA

Podczas *exposé*, wygłoszonego w dnia 30 czerwca 1920 r., premier Grabski nawiązał do niezwykle trudnej sytuacji militarnej na froncie wschodnim. Postulował konieczność powołania nowego organu, zdolnego do podejmowania szybkich decyzji w sprawie prowadzenia wojny z bolszewicką Rosją. Tym organem miała być Rada Obrony Państwa, „organ zwierzchni, obdarzony władzą wydawania zarządzeń i rozporządzeń obowiązujących w zakresie wojny i pokoju, organ stworzony przez trzy czynniki budowy Polski: Sejm, Naczelnika Państwa i jednocześnie Naczelnego Wodza oraz przez Rząd w postaci jego technicznych wykonawców, tj. poszczególnych ministrów”².

Spśród dwóch teoretycznych możliwości: rozszerzenia pełnomocnictw rządu albo (bez zrywania z zasadą rządów sejmowych) wyłonienia przez Sejm ściślejszego komitetu, wyposażonego w pełnomocnictwa pozwalające na podejmowanie szybkich decyzji – wybrano wariant pośredni³.

Zgodnie z art. 3 projektu ustawy o utworzeniu Rady Obrony Państwa organ ten został powołany do „decydowania we wszystkich sprawach związanych z prowadzeniem i zakończeniem wojny oraz z zawarciem pokoju i do wydawania w tych sprawach rozporządzeń i zarządzeń”⁴.

Decydując się na powołanie nowego organu, zwanego Radą Obrony Państwa, mającego przejąć część kompetencji parlamentu, wprowadzano więc istotną korektę w ustroju państwa. Premier Grabski, przedstawiając projekt ustawy o utworzeniu ROP, argumentował, że nowy organ państwa wpłynie na podniesienie morale w wojsku. Zaznaczył, że występuje również w imieniu Naczelnika Państwa i Naczelnego Wodza Józefa Piłsudskiego. Apelowal do posłów o możliwie jak najszybsze podjęcie decyzji w sprawie przedstawionego projektu powołania ROP⁵.

Warto nadmienić, że idea powołania takiego organu cieszyła się poparciem Piłsudskiego, którego irytował zbyt opieszale tryb podejmowania decyzji przez Sejm Ustawodawczy. Z myślą o ratowaniu Rzeczypospolitej godził się nawet na istotne uszczuplenie niemal

¹ P.K. Marszałek, *Rada Obrony Państwa z 1920 roku. Studium prawnohistoryczne*, Wrocław 1995, s. 63; A. Rycharski, *Utworzenie Rady Obrony Państwa w 1920 roku*, [w:] *Wybrane zagadnienia ustrojowe Polski nowożytnej*, red. A. Nowakowski, Wadowice 2000, s. 29. Projekt ustawy o powołaniu nowego organu został zatwierdzony podczas posiedzenia Rady Ministrów w dniu 29 czerwca 1920 r.

² Sprawozdania Stenograficzne Sejmu Ustawodawczego (SS SU), 156 pos. z 30 czerwca 1920 r., ł. 12.

³ W. Komarnicki, *Polskie prawo polityczne (geneza i system)*, Warszawa 1922, s. 91–92.

⁴ SS SU, 156 pos. z 30 czerwca 1920 r., ł. 12. Art. 4 projektu ustawy o utworzeniu Rady Obrony Państwa mówił o natychmiastowym wykonaniu wyżej wymienionych rozporządzeń i zarządzeń.

⁵ *Ibidem*.

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

nieograniczonej swojej władzy, sprawowanej z racji pełnienia zarówno stanowiska Naczelnika Państwa, jak i Naczelnego Wodza⁶.

Propozycję powołania ROP poparł ogół polityków. Jeden z liderów PSL „Piast”, Maciej Rataj, podkreślał, że szybkie uchwalenie ustawy o ROP i „natychmiastowe ukonstytuowanie się jej zrobiło wrażenie na społeczeństwie, zwłaszcza że stało się to po tak długim przesileniu rządowym działającym zawsze rozkładowo na opinię publiczną. Zrozumiano, że sytuacja jest ciężka, ale że jest u czynników państwowych wola i decyzja stawienia jej czoła”⁷.

Rada Obrony Państwa miała być organem tymczasowym, dysponującym pełnią władzy ustawodawczej i wykonawczej we wszystkich sprawach związanych z prowadzeniem i zakończeniem wojny oraz zawarciem pokoju. Miała wydawać w tych kwestiach zarządzenia i rozporządzenia, podlegające rygorowi natychmiastowej wykonalności. Dzięki ROP możliwe było skoordynowanie wszystkich funkcji państwowych z działalnością najwyższych władz wojskowych i instytucji o charakterze gospodarczym, a to wszystko miało służyć odparciu bolszewickiej inwazji.

Zgodnie z art. 2 projektu ustawy o utworzeniu Rady Obrony Państwa miała się ona składać z „Naczelnika Państwa jako przewodniczącego, Marszałka Sejmu Ustawodawczego, Prezydenta Ministrów (premiera), ministrów: Spraw Wojskowych, Spraw Wewnętrznych, Spraw Zagranicznych, Skarbu, Kolei Żelaznych, Aprowizacji, byłej Dzielnicy Pruskiej, pięciu przedstawicieli Wojska Polskiego wyznaczanych przez Naczelnego Wodza oraz dziesięciu posłów wyznaczonych przez Sejm”⁸.

Podczas dyskusji plenarnej w dniu 30 czerwca 1920 r. reprezentanci ugrupowań parlamentarnych przedstawili wstępne stanowisko swoich partii wobec celowości utworzenia ROP. Zdecydowanego poparcia dla utworzenia ROP udzielili przedstawiciele: Związku Ludowo-Narodowego, Polskiego Stronnictwa Ludowego „Piast”, Narodowego Zjednoczenia Ludowego, Chrześcijańskiego Związku Robotników, Narodowego Związku Robotniczego oraz Zjednoczenia Mieszczańskiego. Dostrzegając pilną potrzebę powołania ROP, wspomniany już Maciej Rataj z PSL „Piast” stwierdził, że jest ona potrzebna jako organ zdolny do szybkiej decyzji, gdyż Sejm „jako ciało duże liczebnie, zróżniczkowane, skłonne do gadatliwości był zbyt powolną machiną do produkowania przepisów prawnych wtedy, gdy decyzja w sprawach, w których chodzi o byt i życie narodu, musi być szybka i piorunująca jak decyzja tych, którzy śmierć niosą obrońcom kraju”⁹.

Gotowość głosowania za powołaniem nowego organu, ale pod warunkiem utworzenia rządu robotniczo-włościańskiego, w imieniu PPS zadeklarował Ignacy Daszyński. Był on jednym z posłów, których wątpliwości budziły m.in. bardzo ogólnikowo zarysowane kompetencje ROP, chociażby w zakresie zawierania traktatu pokojowego¹⁰.

Do wspomnianych wątpliwości ustosunkował się premier Grabski, twierdząc, że rząd prowadzi pertraktacje pokojowe normalnym trybem. Mogą jednak zaistnieć nadzwyczajne

⁶ P.K. Marszałek, *Rada Obrony Państwa...*, s. 64; A. Garlicki, *Józef Piłsudski 1867–1935*, Warszawa 1989, s. 229.

⁷ M. Rataj, *Pamiętniki 1918–1927*, Warszawa 1963, s. 93.

⁸ SS SU, 156 pos. z 30 czerwca 1920 r., ł. 13–14; Archiwum Akt Nowych w Warszawie (AAN), Prezydium Rady Ministrów (PRM), sygn. I/106, k. 31.

⁹ M. Rataj, *op. cit.*, s. 93. Maciej Rataj nawiązał tu do fragmentu *exposé* premiera Grabskiego (SS SU, 156 pos. Z 30 czerwca 1920 r., ł. 11).

¹⁰ SS SU, 156 pos. z 30 czerwca 1920 r., ł. 40–41.

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

okoliczności wymagające szybkich decyzji. Zapewni je nie Sejm, zwołujący swe posiedzenia stosunkowo powoli, lecz ROP¹¹.

Swój sprzeciw wobec powołania ROP wyrazili posłowie z PSL „Wyzwolenie” i PSL „Lewica”, twierdząc, że Polskę może uratować jedynie rząd obrony narodowej, składający się z przedstawicieli ludu pracującego¹².

Szczególnie ostro przeciwko utworzeniu ROP występował poseł ksiądz Eugeniusz Okoń, reprezentujący radykalnych chłopów, według którego „jest to zwykła rada wojenna, ukrócająca prerogatywy Sejmu. [...] będzie władzą kolegialną dyktatorską, będzie dyrektoriatem, będzie zamaskowaną dyktaturą prawicowo-endecką”¹³. Był to jednak wniosek zupełnie odosobniony.

Mimo początkowych głosów sprzeciwu ze strony przedstawicieli ugrupowań lewicowych, podczas posiedzenia Sejmu Ustawodawczego w dniu 1 lipca 1920 r., po przyjęciu kilku poprawek do projektu, ustawę o powołaniu Rady Obrony Państwa przyjęto jednomyślnie¹⁴.

Wspomniane poprawki dotyczyły ograniczenia w ROP z pięciu do trzech liczby przedstawicieli rządu i wojska. Przyjęto też poprawkę do art. 5, że „Radę zwołuje Naczelnik Państwa, względnie z jego upoważnienia Prezydent Rady Ministrów. Do ważności uchwał potrzebna jest obecność dwóch trzecich członków, w tym przynajmniej połowy ilości posłów w skład Rady wchodzących”¹⁵.

Rada Obrony Państwa miała uchwalać rozporządzenia na wniosek: Marszałka Sejmu Ustawodawczego, Naczelnika Państwa, Prezydenta Ministrów lub pięciu członków tego organu. Miały one zapadać zwykłą większością głosów. W przypadku równego podziału głosów rozstrzygający miał być głos przewodniczącego ROP¹⁶.

Na posiedzeniu Rady Ministrów w dniu 1 lipca 1920 r. rząd wskazał jako swych przedstawicieli do ROP: Ministra Spraw Zagranicznych Eustachego Sapiechę, Ministra Aproprowiacji Stanisława Śliwińskiego, Ministra Kolei Żelaznych Kazimierza Bartła i Wiceministra Spraw Wojskowych gen. Kazimierza Sosnkowskiego¹⁷.

Rada Obrony Państwa podczas swojego pierwszego posiedzenia w dniu 1 lipca 1920 r. przyjęła propozycję Naczelnego Wodza Józefa Piłsudskiego, aby przedstawiciele wojska mogli być wyznaczani każdorazowo w zależności od omawianych zagadnień, co uzasadniał względami natury taktycznej. W posiedzeniach ROP najczęściej uczestniczyli: Minister Spraw Wojskowych gen. Józef Leśniewski, Wiceminister Spraw Wojskowych gen. Kazimierz Sosnkowski oraz szef Sztabu Generalnego WP gen. Stanisław Haller. Z ramienia Wojska Pol-

¹¹ *Ibidem*.

¹² *Ibidem*, t. 15–39.

¹³ *Ibidem*, t. 9. Ks. Eugeniusz Okoń w 1918 r. powołał Chłopskie Stronnictwo Radykalne. Uczestniczył również w utworzeniu tzw. Republiki Tarnobrzeskiej.

¹⁴ Tekst ustawy o utworzeniu Rady Obrony Państwa został opublikowany w „Dzienniku Ustaw RP” nr 53 z 3 lipca 1920 r.

¹⁵ SS SU, 157 pos. z 1 lipca 1920 r., t. 27–28. Nie przyjęto poprawki M. Rataja do ustawy o utworzeniu ROP, by liczbę posłów w niej zasiadających ograniczyć do ośmiu (SS SU, 156 pos. z 30 czerwca 1920 r., t. 42).

¹⁶ Te spośród wymienionych aktów, które wymagały uchwał Sejmu Ustawodawczego, miały być przekazane do zatwierdzenia przez Sejm na jego najbliższym posiedzeniu.

¹⁷ AAN, PRM, Protokoły posiedzeń, sygn. 11, k. 1. Gen. Kazimierz Sosnkowski był traktowany jednocześnie jako przedstawiciel WP. W razie potrzeby do udziału w posiedzeniach ROP był desygnowany kierownik Ministerstwa Spraw Wewnętrznych – Józef Kuczyński.

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

skiego członkiem ROP był także gen. Józef Haller – Generalny Inspektor Armii Ochotniczej i dowódca Frontu Północno-Wschodniego¹⁸.

Wśród posłów desygnowanych przez Sejm Ustawodawczy do udziału w posiedzeniach ROP znajdowali się przedstawiciele najważniejszych ugrupowań politycznych: Roman Dmowski (Związek Ludowo-Narodowy), Maciej Rataj (Polskie Stronnictwo Ludowe „Piast”), Jan Woźnicki (Polskie Stronnictwo Ludowe „Wyzwolenie”), Norbert Barlicki (Polska Partia Socjalistyczna), Adam Chądzyński (Narodowa Partia Robotnicza), Jan Stapiński (PSL-Lewica), Leopold Skulski (Narodowe Zjednoczenie Ludowe), Artemiusz Ludomił Czerniewski (Narodowo-Chrześcijański Klub Robotniczy), Jan Federowicz (Klub Pracy Konstytucyjnej) i Aleksander de Rosset (Klub Mieszczański)¹⁹.

Skład członków zasiadających w ROP nie był stabilny. Pierwsze zmiany personalne nastąpiły po jej posiedzeniu, podczas którego miała miejsce nieudana próba pozbawienia Józefa Piłsudskiego stanowiska Naczelnika Państwa i Naczelnego Wodza. W dniu 19 lipca 1920 r. na znak protestu mandat członka ROP złożyli posłowie ZLN Roman Dmowski i jego zastępca Stanisław Głabiński. Romana Dmowskiego w ROP zastąpił Aleksander Skarbek, a Stanisława Głabińskiego zastąpił Jan Załuska²⁰.

Duże zmiany w składzie ROP nastąpiły po powołaniu w dniu 24 lipca 1920 r. Rządu Obrony Narodowej na czele z premierem Wincentym Witosem. Z urzędu stał się on wiceprzewodniczącym ROP. W trakcie Bitwy Warszawskiej bardzo często kierował jej obradami, gdy Piłsudski jako Naczelnny Wódz przebywał na froncie.

Wincenty Witos, który od dnia 24 lipca 1920 r. stał na czele Rządu Obrony Narodowej, wspominał: „Spodziewano się, że naród polski, któremu przyłożono nóż do gardła, i któremu grozi haniebne bolszewickie jarzmo, musi się zdobyć na potrzebny wysiłek, jeżeli nie zechce w upodleniu zginąć. [...] Postanowiono zorganizować jak najspieszniej obronę. Ponieważ te wielkie zamierzenia i w obliczu tak wielkiego i bliskiego niebezpieczeństwa mogły być osiągnięte tylko wspólnym wysiłkiem, uroczyście postanowiono zaniechać wszelkich walk pomiędzy stronnictwami, a przygotowywać się do walki o byt państwa, tak ciężko zagrożonego”²¹.

W związku z tym, że niektórzy członkowie ROP zostali powołani w skład nowego, koalicyjnego rządu, ich miejsce w ROP zajęli nowi posłowie. Macieja Rataja, który objął resort Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, zastąpił Władysław Kiernik. Miejsce Leopolda Skulskiego, który został Ministrem Spraw Wewnętrznych, zajął w ROP Edward Dubanowicz²².

¹⁸ AAN, PRM, sygn. I/106, k. 31. W posiedzeniach ROP najczęściej uczestniczyli generałowie: Minister Spraw Wojskowych Kazimierz Sosnkowski oraz szef Sztabu Generalnego WP Tadeusz Rozwadowski.

¹⁹ AAN, PRM, sygn. I/106, k. 31; SS SU, 157 pos. z 1 lipca 1920 r., ł. 28; P.K. Marszałek, *Rada Obrony Państwa...*, s. 71–72. Uzgodnienie kandydatów spośród posłów do ROP nastąpiło podczas obrad Konwentu Seniorów Sejmu RP. Wyznaczono wtedy również po jednym zastępcy członka ROP. Zmiany wśród posłów reprezentujących poszczególne ugrupowania polityczne w ROP nastąpiły po powołaniu Rządu Obrony Narodowej.

²⁰ SS SU, 166 pos. z 24 lipca 1920 r., ł. 6; P.K. Marszałek, *Rada Obrony Państwa...*, s. 72; R. Wapiński, *Roman Dmowski*, Lublin 1988, s. 295–296; S. Głabiński, *Wspomnienia polityczne*, cz. 1, Pelplin 1939, s. 482–483.

²¹ W. Witos, *Moje wspomnienia*, cz. 2, do druku przygotowali i przypisami opatrzyli E. Karczewski, J.R. Szaflik, Warszawa 1990, s. 74–75.

²² SS SU, 166 pos. z 24 lipca 1920 r., ł. 6.

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

Przyczyną nieporozumień dotyczących udziału przedstawicieli Wojska Polskiego w składzie ROP była osoba, związanego politycznie z Narodową Demokracją, gen. Józefa Hallera. Był on nie tylko Generalnym Inspektorem Armii Ochotniczej, ale też przewodniczącym Obywatelskiego Komitetu Wykonawczego Rady Obrony Państwa. Gen. Józef Haller złożył rezygnację z udziału w pracach ROP, gdy po powrocie do Warszawy w dniu 9 sierpnia 1920 r., którą opuścił jako dowódca Frontu Północnego, nie był zapraszany do udziału w jej obradach. Ostatecznie Piłsudski, aby nie drażnić środowisk prawicowych, zdecydował się ponownie zapraszać gen. Hallera na posiedzenia ROP²³.

Początkowo posiedzenia ROP odbywały się raz w tygodniu, ale od połowy lipca 1920 r. już częściej, na ogół co dwa dni. Miejsce posiedzeń ROP było uzależnione od osoby jej przewodniczącego. Na ogół był to Belweder, czyli siedziba Naczelnika Państwa, albo Pałac Namiestnikowski – siedziba rządu. Protokół z każdego posiedzenia ROP podpisywali zarówno Naczelnik Państwa, jak i premier. W przypadku nieobecności Józefa Piłsudskiego w stolicy protokół podpisywał wyłącznie premier Wincenty Witos.

Wiele nieporozumień wywoływał brak unormowania organizacji pracy ROP. W dniu 14 lipca 1920 r. poseł Klubu Pracy Konstytucyjnej Jan Kanty Federowicz zgłosił wniosek, aby członków Rady zawiadamiać o terminie posiedzenia z 24-godzinnym wyprzedzeniem. Sugerowano również, aby członkowie ROP mieli możliwość wcześniejszego zapoznania się z projektami prawodawczymi²⁴.

Kontrowersje związane były także z ustalaniem porządku posiedzeń ROP, który leżał w gestii zwołującego posiedzenie, a wnioski w kwestii porządku obrad mogli składać przedstawiciele rządu, Naczelnego Dowództwa Wojska Polskiego oraz pozostali członkowie Rady.

Rada z zasady obradowała *in pleno*. Obecność dwóch trzecich ustawowej liczby członków, w tym przynajmniej połowy ogólnej liczby posłów reprezentujących Sejm, była niezbędna dla ważności obrad ROP. Uchwały zapadały zwykłą większością głosów. W wypadku równości głosów decydowało zdanie przewodniczącego. Głosowanie tajne nie było dopuszczalne, ponieważ uchwały podejmowano zawsze w głosowaniu jawnym przez podniesienie ręki. Przy obliczaniu głosów osoby wstrzymujące się uznawano za nieobecne. Co istotne, ROP mogła w drodze własnej uchwały zarządzić głosowanie imienne. Decyzję taką mógł podjąć samodzielnie przewodniczący obrad. Zazwyczaj ten sposób głosowania przyjmowano przy podejmowaniu najważniejszych decyzji, szczególnie o charakterze politycznym.

Głosowanie takie zarządził w wyniku dyskusji nad sprawozdaniem premiera Władysława Grabskiego z jego udziału w konferencji w Spa. Konieczna była wówczas uchwała w sprawie przyjęcia pośrednictwa Wielkiej Brytanii w nawiązaniu rozmów rozejmowych z bolszewicką Rosją²⁵.

²³ P.K. Marszałek, *Rada Obrony Państwa...*, s. 74. Gen. Józef Haller nie zawsze korzystał z przesyłanych zaproszeń. Nie był obecny na posiedzeniu ROP w dniu 25 sierpnia 1920 r. Po raz ostatni uczestniczył w jej obradach dwa dni później.

²⁴ Protokół z 4. posiedzenia Rady Obrony Państwa z dnia 14 lipca 1920 r. Zob. A. Leinwand, J. Molenda, *Protokoły Rady Obrony Państwa*, [w:] *Z dziejów stosunków polsko-radzieckich. Studia i materiały*, t. 1, Warszawa 1965, s. 195–196. Dla uporządkowania tej kwestii poseł Władysław Kiernik przedstawił projekt regulaminu obrad Rady.

²⁵ AAN, PRM, sygn. I/106, k. 44–45. Za mediacją Wielkiej Brytanii głosowało 12 członków ROP przy czterech głosach przeciwnych (posłowie: Adam Chądzyński, Jan Stapiński, Jan Woźnicki i gen. Józef Haller) oraz jednym wstrzymującym się (ze strony Norberta Barlickiego).

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

Posiedzenia i uchwały ROP miały charakter poufny. Nad koniecznością tajności jej obrad, co zaproponował poseł Jan Kanty Federowicz, dyskutowano już podczas pierwszego posiedzenia ROP. Ostatecznie przyjęto wniosek posła Jana Stapińskiego, aby dla prasy przeznaczone były tylko informacje z przebiegu posiedzeń ROP²⁶.

W rezultacie zagadnienia związane z kwestiami politycznymi i militarnymi toczącej się wojny z sowiecką Rosją, a zwłaszcza sprawy dotyczące pertraktacji rozejmowych i pokojowych, omawiane były podczas drugiej części obrad, która miała charakter tajny. Natomiast projekty rozporządzeń i zarządzeń dyskutowano oraz ich treść ustalano na posiedzeniach jawnych. Z każdej z dwóch części posiedzenia ROP sporządzano odrębne protokoły²⁷.

Szczegółowemu opracowywaniu konkretnej sprawy miały służyć powoływane spośród członków ROP doraźne komisje i podkomisje. Pierwszą z takich komisji utworzono już podczas pierwszego posiedzenia ROP w dniu 1 lipca 1920 r., a jej zadaniem było opracowanie redakcyjne tekstów odezw skierowanych do społeczeństwa i wojska.

Niektórzy z posłów byli przeciwni odezwom ROP adresowanym do wojska, np. Norbert Barlicki (PPS) twierdził, że ze względów wizerunkowych nie powinna ona rozpoczynać działalności od wydawania odezw, tylko od konkretnych decyzji. Potrzebę wydania proklamacji do żołnierzy, w celu wzmocnienia ich morale, poparł natomiast Jan Stapiński (PSL-Lewica). Zgłosił nawet konkretne propozycje treści odezwy. W skład komisji ROP, która miała opracować treść odezw kierowanych do narodu i wojska, weszli: Maciej Rataj, Norbert Barlicki i Jan Stapiński²⁸.

W nawiązaniu do dyskusji podczas 14. posiedzenia ROP w dniu 6 sierpnia 1920 r. na temat złej gospodarki sprzętem i materiałami pozostającymi w dyspozycji wojska, powołano specjalną podkomisję. Złożona z posłów Norberta Barlickiego i Adama Chądzyńskiego, miała przygotować stosowne wnioski na posiedzenie rządu²⁹.

Warto jeszcze nawiązać do kompetencji ROP, które były dyskutowane podczas jej pierwszego posiedzenia. Według opinii jej przewodniczącego, Józefa Piłsudskiego, wspomniane kompetencje powinny stanowić warunek *sine qua non* sprawnego działania nowo utworzonego organu państwa. Można to było osiągnąć na drodze skrócenia procesu legislacyjnego i przyspieszenia wykonywania obowiązującego ustawodawstwa. Warto nadmienić, że Naczelnik Państwa wydał polecenie, aby „w sali ROP wyłożono kompletne zbiory Dziennika Praw Państwa Polskiego i Dziennika Ustaw RP”³⁰.

Dobitnie na temat utworzenia ROP wyraził się ówczesny Wiceminister Spraw Wojskowych gen. Kazimierz Sosnkowski, stwierdzając: „[...] polityczne i techniczne znaczenie owej Rady polega na tym, że zyskaliśmy skróconą procedurę ustawodawczą. Jeżeli teraz każ-

²⁶ Protokół z 1. posiedzenia Rady Obrony Państwa z dnia 1 lipca 1920 r. Zob. A. Leinwand, J. Molenda, *op. cit.*, s. 141.

²⁷ Protokół z części jawnej obrad ROP sporządzany był w formie maszynopisu w kilku egzemplarzach, natomiast z części tajnej posiedzenia spisywany był odręcznie w jednym egzemplarzu.

²⁸ AAN, ROP, sygn. 1, k. 3–6. W opinii Jana Stapińskiego w odezwie należało zaznaczyć, że „zboże dojrzewa i będzie przy dezercji zdobyczą bolszewików, [...] że ojczyzna zapewni byt rodzin żołnierzy, że inwalidzi będą mieli zapewnione utrzymanie” (cyt. za: A. Leinwand, J. Molenda, *op. cit.*, s. 146–148).

²⁹ Protokół z 14. posiedzenia Rady Obrony Państwa z dnia 6 sierpnia 1920 r. Zob. *ibidem*, s. 240.

³⁰ AAN, Kancelaria Cywilna Naczelnika Państwa (KCNP), sygn. 57, k. 217; Protokół z 1. posiedzenia Rady Obrony Państwa z dnia 1 lipca 1920 r. (zob. A. Leinwand, J. Molenda, *op. cit.*, s. 146). Józef Piłsudski zaznaczył, że chodzi o „sprawy, które z powodu nagłości wymagają szybkiego wprowadzenia w życie, a nie mogą być wprowadzone w drodze zwykłej ustawodawczej”.

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

da ustawa, każdy projekt ustawy, związanej z wojskiem musi przechodzić przez golgotę ustawodawczą, przez Radę Ministrów, komisje sejmowe itd., co rozkłada załatwienie każdego projektu na miesiące, to obecnie zyskaliśmy narzędzie szybkiego – jak tego wymaga powaga sytuacji – załatwienia sprawy³¹.

Piłsudski w polu widzenia miał także inne korzyści płynące z powołania ROP. Zaliczył do nich podniesienie morale w wojsku i społeczeństwie oraz szybkie podejmowanie decyzji w sprawach związanych z zagadnieniami politycznymi, m.in. z koniecznością podejmowania rozmów pokojowych. Istotne było to, że na wniosek Marszałka Sejmu Wojciecha Trąpczyńskiego członkowie ROP rozstrzygnięcia w kwestiach wojskowo-taktycznych pozostawili w gestii Naczelnego Dowództwa Wojska Polskiego³².

Nie oznaczało to jednak, że członkowie ROP nie interesowali się aktualną sytuacją na froncie. Bardzo często podczas posiedzeń Rady informacji na ten temat udzielali szefowie Sztabu Generalnego, początkowo gen. Stanisław Haller, a następnie gen. Tadeusz Rozwadowski. Gen. Rozwadowski przedstawiał różne warianty powstrzymania ofensywy wojsk Michaiła Tuchaczewskiego na przedpolach Warszawy³³.

Efektom działalności ustawodawczej ROP miało być przede wszystkim powiększenie stanu liczebnego Wojska Polskiego, poprawa jego zaopatrzenia, podniesienie ducha bojowego polskich żołnierzy oraz zabezpieczenie bytu rodzin ochotników i inwalidów.

DZIAŁALNOŚĆ RADY OBRONY PAŃSTWA

Temu celowi miały służyć wydane w lipcu 1920 r. rozporządzenia Rady Obrony Państwa. Po dyskusji na posiedzeniu ROP w dniu 13 lipca 1920 r., podczas którego porównano stany liczebne Armii Czerwonej i Wojska Polskiego, nazajutrz wydano rozporządzenia o poborze roczników 1894–1890³⁴ oraz o powołaniu prawników do czynnej służby wojskowej³⁵. Wydane kilka dni później rozporządzenie ROP³⁶ z dnia 19 lipca 1920 r. dotyczyło zaciągu cudzoziemców do Armii Ochotniczej³⁷.

Powodzenie w działaniach militarnych przeciwko Armii Czerwonej w poważnej mierze zależało od należytego wyposażenia w konie pułków jazdy, artylerii i oddziałów transportowych. Każdy miesiąc wojny przynosił coraz to większe straty w koniach. Zaszła więc po-

³¹ Centralne Archiwum Wojskowe (CAW), Gabinet Ministra Spraw Wojskowych 1.300.1, sygn. 459, k. 7.

³² Protokół z 1. posiedzenia Rady Obrony Państwa z dnia 1 lipca 1920 r. Zob. A. Leinwand, J. Molenda, *op. cit.*, s. 140–141.

³³ AAN, Rada Obrony Państwa, sygn. 1, k. 51; sygn. 2, k. 67–68, 138–141; AAN, PRM, sygn. I/106, k. 140; W. Witos, *Moje wspomnienia...*, s. 85–86.

³⁴ Rozporządzenie Rady Obrony Państwa z dnia 14 lipca 1920 r. w przedmiocie poboru roczników 1894, 1893, 1892, 1891 i 1890 (Dz.U. 1920, nr 58, poz. 363).

³⁵ Rozporządzenie Rady Obrony Państwa z dnia 14 lipca 1920 r. w przedmiocie powołania prawników do czynnej służby wojskowej (Dz.U. 1920, nr 62, poz. 406).

³⁶ Rozporządzenie Rady Obrony Państwa z dnia 19 lipca 1920 r. w sprawie zaciągu cudzoziemców do Armii Ochotniczej (Dz.U. 1920, nr 63, poz. 414).

³⁷ AAN, ROP, sygn. 2, k. 41; AAN, PRM, sygn. I/106, k. 55–57; P.K. Marszałek, *Rada Obrony Państwa...*, s. 123–126. Rozporządzenie ROP z dnia 29 lipca 1920 r. dotyczyło przymusowej służby w Policji Państwowej (AAN, PRM, Protokoły posiedzeń, sygn. 11, k. 237–238).

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

trzeba przekazania dla armii polskiej 50 tys. koni. W dniu 19 lipca 1920 r. na wniosek Ministra Spraw Wojskowych wydano rozporządzenie ROP³⁸ w przedmiocie poboru koni³⁹.

Podniesieniu morale w armii polskiej miało służyć rozporządzenie⁴⁰ z dnia 14 lipca 1920 r. w przedmiocie ustanowienia odznaki honorowej dla oficerów i szeregowych za czas pobytu na froncie oraz za rany i kontuzje⁴¹.

Reagując na zarzuty wielu posłów o złym wpływie oficerów na morale polskich żołnierzy, co miało być jedną z przyczyn systematycznego odwrotu wojsk polskich, ROP wydała rozporządzenia m.in.:

- w sprawie wprowadzenia sądownictwa wojskowego⁴²,
- w sprawie wprowadzenia w życie wojskowego kodeksu karnego⁴³,
- w przedmiocie wojskowego sądownictwa doraźnego⁴⁴,
- w przedmiocie obostrzenia kar⁴⁵ za przestępstwa osób wojskowych wynikających ze stosunku służbowego⁴⁶.

Część rozporządzeń ROP z lipca 1920 r. miała służyć zwiększeniu bezpieczeństwa państwa polskiego, narażonego z powodu agitacji sił komunistycznych i działalności bolszewickich agentów. Podczas posiedzeń ROP w dniach 14–15 lipca 1920 r. wydane zostały rozporządzenia w przedmiocie przestępstw:

- zagrażających bezpieczeństwu Państwa przez naruszenie tajemnicy państwowej i rozszerzanie niepokojących wiadomości,
- skierowanych przeciwko sile zbrojnej i przeciwko całości i bezpieczeństwu Państwa⁴⁷.

³⁸ Rozporządzenie Rady Obrony Państwa z dnia 19 lipca 1920 r. w przedmiocie poboru koni (Dz.U. 1920, nr 63, poz. 415).

³⁹ CAW, Gabinet Ministra Spraw Wojskowych, I. 300.1, sygn. 48, nr 2194; AAN, PRM, Protokoły posiedzeń, sygn. 11, k. 183–185.

⁴⁰ Rozporządzenie Rady Obrony Państwa z dnia 14 lipca 1920 r. w przedmiocie ustanowienia odznaki honorowej dla oficerów (równorzędnych) i szeregowych za rany i kontuzje (Dz.U. 1920, nr 83, poz. 555).

⁴¹ AAN, PRM, sygn. I/106, k. 64–67; AAN, ROP, sygn. 7, k. 124–125. Temu samemu miało służyć rozporządzenie z dnia 6 sierpnia 1920 r. o ustanowieniu Krzyża Walecznych.

⁴² Rozporządzenie Rady Obrony Państwa z dnia 15 lipca 1920 r. w przedmiocie zmiany art. 185 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 10 maja 1920 r. o wprowadzeniu w życie na obszarze Rzeczypospolitej ustawy wojskowego postępowania karnego dla wspólnej siły zbrojnej z dnia 5 lipca 1912 r. (Dz.U. 1920, nr 60, poz. 372).

⁴³ Rozporządzenie Rady Obrony Państwa z dnia 30 lipca 1920 r. w przedmiocie zmiany art. 53 ust. 1 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 10 maja 1920 r. o wprowadzeniu w życie wojskowego kodeksu karnego (Dz.U. 1920, nr 71, poz. 478).

⁴⁴ Rozporządzenie Rady Obrony Państwa z dnia 30 lipca 1920 r. w przedmiocie wojskowego sądownictwa doraźnego (Dz.U. 1920, nr 71, poz. 479); rozporządzenie Rady Obrony Państwa z dnia 20 lipca 1920 r. w przedmiocie sądów doraźnych w b. zaborze austriackim (Dz.U. 1920, nr 61, poz. 393); rozporządzenie Rady Obrony Państwa z dnia 20 lipca 1920 r. w przedmiocie sądów doraźnych w b. zaborze rosyjskim (Dz.U. 1920, nr 61, poz. 392).

⁴⁵ Rozporządzenie Rady Obrony Państwa z dnia 18 sierpnia 1920 r. w przedmiocie obostrzenia kar za przestępstwa osób wojskowych, wynikające ze stosunku służbowego (Dz.U. 1920, nr 81, poz. 543).

⁴⁶ AAN, ROP, sygn. 71; AAN, PRM, sygn. I/106, k. 59–62, 75–85.

⁴⁷ AAN, ROP, sygn. 7, k. 12–14, 94–108. Duże znaczenie miało też rozporządzenie ROP z dnia 15 lipca 1920 r. w „przedmiocie poddania osób cywilnych sądownictwu wojskowemu” oraz „wprowadzenia wojskowego postępowania doraźnego dla osób cywilnych”.

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

Rozporządzenie ROP z dnia 19 lipca 1920 r. zakazywało „ogłaszania w czasie wojny wiadomości, dotyczących wojska i spraw obrony kraju”⁴⁸. O publikowaniu artykułów prasowych dotyczących powyższej problematyki miały decydować władze administracyjne⁴⁹.

Działalność ustawodawcza władz państwowych szła także w kierunku zabezpieczenia losu ochotników, ich rodzin oraz inwalidów wojennych. W dniu 15 lipca 1920 r. Sejm uchwalił ustawę o zabezpieczeniu bytu rodzinom osób pełniących ochotniczą lub obowiązkową służbę wojskową⁵⁰.

Sprawa ta była często dyskutowana podczas posiedzeń Prezydium Rady Ministrów. Pokłosem tej dyskusji była jedno z rozporządzeń ROP⁵¹ „w przedmiocie zobowiązań pracodawców wobec robotników i pracowników pełniących służbę czynną ochotniczo w wojsku polskim oraz ich rodzin”⁵².

Inne rozporządzenia ROP w tej kwestii z dnia 20 lipca 1920 r. dotyczyły:

- doraźnych zapomóg dla rodzin ochotników⁵³,
- zasiłków dla rodzin⁵⁴ osób pełniących służbę w Wojsku Polskim⁵⁵.

Działania Wojska Polskiego na froncie miała ułatwić pomoc ze strony społeczeństwa. Służyć temu miały kolejne rozporządzenia ROP⁵⁶:

- o wydawaniu bezpośrednich nakazów rekwizycyjnych przez władze wojskowe⁵⁷,
- o wydawaniu bezpośrednich nakazów rekwizycyjnych przez władze wojskowe podczas akcji ewakuacyjnej⁵⁸,
- w przedmiocie pociągania ludności cywilnej do osobistych i rzeczowych świadczeń⁵⁹,
- w przedmiocie upoważnienia ministra aprowizacji do wydawania rozporządzeń aprowizacyjnych związanych z prowadzeniem wojny⁶⁰.

⁴⁸ Rozporządzenie Rady Obrony Państwa z dnia 19 lipca 1920 r. w przedmiocie ogłaszania w czasie wojny wiadomości, dotyczących wojska i spraw obrony Państwa (Dz.U. 1920, nr 63, poz. 416).

⁴⁹ AAN, PRM, sygn. I/106, k. 101–102.

⁵⁰ SS SU, 164 pos. z dnia 15 lipca 1920 r., ł. 21–22.

⁵¹ Rozporządzenie Rady Obrony Państwa z dnia 11 sierpnia 1920 r. w przedmiocie zobowiązań pracodawców wobec robotników i pracowników, pełniących służbę czynną ochotniczą w wojsku polskim oraz ich rodzin (Dz.U. 1920, nr 81, poz. 539).

⁵² AAN, PRM, Protokoły posiedzeń, sygn. 11, k. 200–205; AAN, ROP, sygn. 7, k. 6.

⁵³ Rozporządzenie Rady Obrony Państwa z dnia 20 lipca 1920 r. w przedmiocie doraźnych zapomóg dla rodzin ochotników (Dz.U. 1920, nr 63, poz. 417); rozporządzenie Rady Obrony Państwa z dnia 6 sierpnia 1920 r. w sprawie zmian ustawy z dnia 27 maja 1919 r. o tymczasowym zaopatrzeniu wdów i sierot po wojskowych wojska polskiego (Dz.U. 1920, nr 75, poz. 510).

⁵⁴ Rozporządzenie Rady Obrony Państwa z dnia 20 lipca 1920 r. o zasiłkach wojskowych dla rodzin osób pełniących służbę w Wojsku Polskiem z poboru i ochotniczo (Dz.U. 1920, nr 63, poz. 418).

⁵⁵ AAN, PRM, sygn. I/106, k. 115–119.

⁵⁶ P.K. Marszałek, *Rada Obrony Państwa...*, s. 124–126; A. Podolska-Meducka, *Od wojny do wojny. System świadczeń wojennych w Polsce w latach 1918–1921*, Warszawa 2011.

⁵⁷ Rozporządzenie Rady Obrony Państwa z dnia 15 lipca 1920 r. o wydawaniu bezpośrednich nakazów rekwizycyjnych przez władze wojskowe (uzupełnienie ustawy z dnia 28 października 1919 r.) (Dz.U. 1920, nr 62, poz. 407).

⁵⁸ Rozporządzenie Rady Obrony Państwa z dnia 20 lipca 1920 r. w przedmiocie pociągania ludności do osobistych i rzeczowych świadczeń przy akcji ewakuacyjnej (Dz.U. 1920, nr 64, poz. 425).

⁵⁹ Rozporządzenie Rady Obrony Państwa z dnia 18 sierpnia 1920 r. w przedmiocie uzupełnienia przepisu art. 20 i 21 ustawy z dnia 25 lipca 1919 r. o osobistych świadczeniach wojennych (Dz.U. 1920, nr 81, poz. 541).

⁶⁰ Rozporządzenie Rady Obrony Państwa z dnia 6 sierpnia 1920 r. w przedmiocie upoważnienia Ministra Aproprowizacji do wydawania rozporządzeń aprowizacyjnych, związanych z prowadzeniem wojny (Dz.U. 1920, nr 73, poz. 500).

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

W okresie bolszewickiego najazdu w centrum uwagi władz państwowych była wroga postawa wobec Rzeczypospolitej państw sąsiednich. Szczególną uwagę zwracano na antypolską działalność władz niemieckich, liczących na klęskę wojsk polskich i przygotowujących swoje oddziały do wkroczenia na ziemię polskie⁶¹.

W związku z powyższym zagrożeniem w dniu 19 lipca 1920 r. wydano rozporządzenie ROP⁶² o utworzeniu Zachodniej Straży Obywatelskiej na obszarze byłej Dzielnicy Pruskiej⁶³.

Warto podkreślić, że ROP udzielała wsparcia tworzącej się Armii Ochotniczej, której Generalnym Inspektorem został gen. Józef Haller. On też był przewodniczącym Obywatelskiego Komitetu Wykonawczego Obrony Państwa, w którego strukturach różnych szczebli działały tysiące osób zaangażowanych w pomoc dla Wojska Polskiego i Armii Ochotniczej oraz w walkę z bolszewickim najazdem 1920 r.⁶⁴

Nie można pominąć roli ROP w powołaniu Rządu Obrony Narodowej (tzw. rządu ludowego) pod przewodnictwem Wincentego Witosa i Ignacego Daszyńskiego, co latem 1920 r. miało istotny wpływ na wzrost zaangażowania polskich chłopów i robotników w obronę kraju przed bolszewicką inwazją⁶⁵.

W dniu 24 lipca 1920 r. miało miejsce ostatnie posiedzenie Sejmu Ustawodawczego przed letnimi feriami. W porządku obrad 166. posiedzenia Sejmu Ustawodawczego znalazła się informacja o zmianach w składzie ROP w związku z powołaniem Rządu Obrony Narodowej (premierem został Wincenty Witos). Podczas posiedzenia przekazano odpowiednim komisjom sejmowym osiem rozporządzeń ROP wydanych w dniach 14–19 lipca 1920 r.⁶⁶

W obliczu coraz większego zagrożenia polskiej państwowości ze strony wojsk bolszewickich działalność ROP stawała się coraz bardziej intensywna, a jej procedury nadal były uproszczone. Jak zauważył kpt. Kazimierz Mazanek: „Wniosek, uchwalony przez Radę Ministrów, z jej poważnienia, przedkładał minister Radzie Obrony Państwa, która przyjąwszy go jako swe rozporządzenie, nadawała mu moc obowiązującej ustawy z chwilą ogłoszenia w Dzienniku Ustaw. Członkom R.O.P. przysługiwało prawo inicjatywy ustawodawczej”⁶⁷.

W okresie ferii Sejmu, trwających od 24 lipca do 24 września 1920 r., podobnie jak wcześniej ROP, w swojej działalności, w niczym nie umniejszyła ani uprawnień parlamentu, ani głowy państwa, ani rządu. To właśnie Rada Ministrów przygotowywała projekty rozporządzeń, a premier został zobowiązany do przekazywania aktów ROP do parlamentu. Nadal do rządu należały decyzje wykonawcze, także te wynikające z rozporządzeń i zarządzeń ROP.

⁶¹ *Sąsiedzi wobec wojny 1920 roku*, oprac. J. Cisek, Londyn 1990, s. 194–203; P. Madajczyk, *Niemcy wobec wojny polsko-radzieckiej w 1920 r.*, [w:] *Wojna polsko-sowiecka 1920 roku. Przebieg walk i tło międzynarodowe*, red. A. Koryn, Warszawa 1991, s. 172–184.

⁶² Rozporządzenie Rady Obrony Państwa z dnia 19 lipca 1920 r. w przedmiocie utworzenia na obszarze b. dzielnicy pruskiej Zachodniej Straży Obywatelskiej (Dz.U. 1920, nr 62, poz. 408).

⁶³ AAN, PRM, sygn. I/106, k. 96–98. W uzasadnieniu tego rozporządzenia stwierdzono, że „[n]apływ dezertów do kraju szerzących popłoch i rozkład wewnętrzny jest tak wielki, że służba policyjna bez wydatnej pomocy sił obywatelskich swemu zadaniu nie sprosta. [...] Siły ochotnicze wstąpią do armii, uchwycić trzeba opieszłych i zmusić ich do obrony własnego mienia, jako też zakładów użyteczności cywilnej”.

⁶⁴ *Obrona Państwa w 1920 roku. Księga sprawozdawczo-pamiątkowa Generalnego Inspektora Armii Ochotniczej i Obywatelskich Komitetów Obrony Państwa*, red. W. Scibor-Rylski, Warszawa 1923.

⁶⁵ J. Goclon, „Rząd Obrony Narodowej” *Wincentego Witosa 24 VII 1920 – 13 IX 1921. Pozycja prawno-ustrojowa i dokonania w polityce wewnętrznej*, [b.m.w.], [b.d.w.].

⁶⁶ SS SU, 166 pos. z dnia 24 lipca 1920 r., ł. 4–6.

⁶⁷ K. Mazanek, *Sejm Ustawodawczy wobec zagadnień wojskowych*, „Bellona. Miesięcznik Wojskowy” 1923, vol. 9(1–3), s. 16.

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

Z ustaleń Jacka Goclona wynika, że był to nadal organ „sytuujący się między Sejmem a Radą Ministrów, posiadający częściowo uprawnienia obydwóch tych instytucji, a przede wszystkim uprawnienia ustawodawcze w postaci możliwości wydawania zarządzeń i rozporządzeń (z klauzulą natychmiastowej wykonalności)”⁶⁸.

Godny podkreślenia jest fakt, że podczas posiedzenia w dniu 20 lipca 1920 r. ROP przekazała Radzie Ministrów pełnomocnictwa w sprawie zawarcia rozejmu z rządem bolszewickiej Rosji, pozostawiając sobie tylko najważniejsze kwestie związane z pertraktacjami pokojowymi. Należy przypomnieć, że do kompetencji ROP nadal należały wszystkie decyzje dotyczące zwiększenia stanu liczebnego wojska i zaopatrzenia go w sprzęt wojenny oraz zapewnienie dyscypliny w szeregach armii polskiej.

Zajmującemu się zagadnieniem pozycji prawno-ustrojowej Rządu Obrony Narodowej Jackowi Goclonowi udało się ustalić, że nie wszystkie rozporządzenia przekazywane z ROP były akceptowane przez rząd Witosa. Dotyczyło to np. „złożonego przez Ministra Spraw Wojskowych projektu rozporządzenia Rady Obrony Państwa w przedmiocie wprowadzenia stanu oblężenia na przestrzeni obszaru podlegającego władzy generał-gubernatora”. W miejsce tego projektu przyjęto „wniosek Ministra Spraw Wewnętrznych w przedmiocie rozporządzenia Rady Obrony Państwa o nadzwyczajnych uprawnieniach gubernatora”. Odrzucono też „wniosek Ministra Spraw Wewnętrznych w sprawie odznak dla urzędników pozostających na cywilnych stanowiskach”⁶⁹.

W pierwszej połowie sierpnia 1920 r. w centrum uwagi ROP były też problemy propagandy obronnej. Efektem nasilającej się propagandy sowieckiej i niemieckiej, wymierzonej w państwo polskie, a znajdującej wyraźny posłuch w Europie Zachodniej, były strajki dokatorów, m.in. w porcie gdańskim. Strajki uniemożliwiały transport sprzętu wojennego dla Polski z Europy Zachodniej⁷⁰.

Z myślą o zmianie wrogiego nastawienia klasy robotniczej Europy Zachodniej, traktującej Polskę jako kraj imperialistyczny, dążący do likwidacji pierwszego w świecie państwa robotników i chłopów, w dniu 6 sierpnia 1920 r. ROP wydała odezwę „Do narodów świata” w sprawie „rozbitych rokowań najnowszych z bolszewikami i walki o byt Polski”. Rada Obrony Państwa informowała światową opinię, że bolszewicka Rosja nie chce pokoju i dąży do podboju Polski⁷¹.

Instytucją wspierającą działalność ROP miało być Biuro Propagandy Zagranicznej, kierowane przez wicepremiera Ignacego Daszyńskiego, a także Biuro Propagandy Wewnętrznej⁷².

W obliczu zbliżających się oddziałów Armii Czerwonej do stolicy na posiedzeniu ROP w dniu 6 sierpnia 1920 r. powołano Centralną Komisję Ewakuacyjną. W dniu 9 sierpnia

⁶⁸ J. Goclon, „Rząd Obrony Narodowej” Wincentego Witosa..., s. 71–72.

⁶⁹ *Ibidem*, s. 126–127.

⁷⁰ W. Petter, *Niemcy i Reichswehra w wojnie polsko-sowieckiej (1919–1920)*, [w:] *Rok 1920 z perspektywy osiemdziesięciolecia*, red. A. Ajnenkiel, Warszawa 2001, s. 252–254.

⁷¹ AAN, PRM, Protokoły posiedzeń, sygn. 11, k. 375–376.

⁷² P.K. Marszałek, *Rada Obrony Państwa...*, s. 142–161. Wspomniane instytucje rozpoczęły swą działalność dopiero po zwycięskiej Bitwie Warszawskiej 1920 r.

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

1920 r. na wniosek Ministerstwa Spraw Wojskowych wydano rozporządzenie ROP⁷³ w sprawie poboru do wojska kolejnych pięciu roczników 1889–1885⁷⁴.

Utrzymaniu porządku publicznego na obszarach zagrożonych bezpośrednimi działaniami wojennymi miało służyć rozporządzenie ROP z dnia 6 sierpnia 1920 r. o ustanowieniu stanu oblężenia⁷⁵ i częściowym przekazaniu przez Ministra Spraw Wewnętrznych władzy wykonawczej wojsku⁷⁶.

Rada Obrony Państwa była zmuszona zmierzyć się także z narastającym problemem tendencji separatystycznych Wielkopolski i Pomorza. Przybyła stamtąd w dniu 6 sierpnia 1920 r. delegacja przedstawiła ROP żądanie przekazania Okręgów Generalnych w Poznaniu i Toruniu pod dowództwo gen. Kazimierza Raszewskiego oraz – ze względu na coraz większe zagrożenie granic zachodnich ze strony Niemiec – utworzenia odrębnej „armii zachodniej”. Większość postulatów wysuniętych przez delegację zostało przez ROP zrealizowane. W dniu 11 sierpnia gen. Raszewski został mianowany dowódcą DOG Poznań. Ze względu na narastające, niebezpieczne tendencje separatystyczne Wielkopolski i Pomorza, nie wyrażono jednak zgody na utworzenie odrębnej „armii zachodniej”⁷⁷.

Posiedzenie ROP z dnia 11 sierpnia 1920 r. było poświęcone m.in. kwestii zarówno nagradzania za męstwo na polu walk, jak i karania za tchórzostwo. Podjęto decyzję o ustanowieniu Krzyża Walecznych⁷⁸ i Virtuti Militari oraz ich przyznawaniu przez dowództwa armii. Uznano też za konieczność utworzenie Trybunału Nadzwyczajnego, zwanego Trybunałem Obrony Państwa, dla sądenia wyższych oficerów, obwinionych za klęski armii polskiej na froncie wschodnim. Przewodniczącym Trybunału mianowano prof. Oswalda Balzera⁷⁹.

Rada Obrony Państwa nie zaprzestała działalności w trakcie najcięższych walk toczących się na przedpolach Warszawy. W 16. posiedzeniu ROP, które rozpoczęło się w dniu 18 sierpnia 1920 r., uczestniczył Naczelnny Wódz Józef Piłsudski, który po pierwszych sukcesach wojsk polskich w Bitwie Warszawskiej powrócił do stolicy. Przedstawił korzystną sytuację na froncie, omówił „bolszewickie rządy” na terenach zajętych przez oddziały Armii Czerwonej oraz podał przykłady współpracy mas chłopskich z Wojskiem Polskim. Piłsudski

⁷³ Rozporządzenie Rady Obrony Państwa z dnia 11 sierpnia 1920 r. w przedmiocie poboru roczników 1889, 1888, 1887, 1886, 1885 (Dz.U. 1920, nr 75, poz. 514).

⁷⁴ AAN, ROP, sygn. 3, k. 19; AAN, ROP, sygn. 7, k. 128. Gen. K. Sosnkowski, uzasadniając pilną potrzebę powołania do wojska kolejnych pięciu roczników, stwierdził: „Sytuacja na frontach wymaga w dalszym ciągu bardzo wydatnego zasilania wszystkich oddziałów. Ponieważ dotychczas powołane roczniki mężczyzn do lat 30 będą już w ciągu sierpnia pobrane i użyte dla uzupełnienia szeregów Armii, Ministerstwo Spraw Wojskowych celem planowego zabezpieczenia sobie dalszych rezerw oraz przygotowania w najbliższej przyszłości uzupełnień [...]”.

⁷⁵ Rozporządzenie Rady Obrony Państwa z dnia 6 sierpnia 1920 r. w przedmiocie ustanowienia stanu oblężenia (Dz.U. 1920, nr 69, poz. 460).

⁷⁶ P.K. Marszałek, *Rada Obrony Państwa...*, s. 125; A. Podolska-Meducka, *op. cit.*, s. 265–266.

⁷⁷ AAN, KCNP, sygn. 5125/20, k. 214–221; AAN, ROP, sygn. 3, k. 22; R. Wapiński, *Endecja na Pomorzu 1920–1939*, Gdańsk 1966, s. 25–26. Konieczny okazał się wyjazd do Wielkopolski i na Pomorze premiera W. Witosy, starającego się pacyfikować tamtejsze dążenia separatystyczne. Zob. W. Witos, *op. cit.*, s. 109–112.

⁷⁸ Rozporządzenie Rady Obrony Państwa z dnia 11 sierpnia 1920 r. o ustanowieniu Krzyża Walecznych (Dz.U. 1920, nr 87, poz. 572).

⁷⁹ AAN, PRM, sygn. I/106, k. 241–249; P.K. Marszałek, *Geneza i działalność Trybunału Obrony Państwa z 1920 r.*, „Acta Universitatis Wratislaviensis” 1992, nr 1193, s. 125 i n. Jediną sprawą, którą zajął się Trybunał Obrony Państwa, była sprawa gen. Aleksandra Boruszczyka, oskarżonego o oddanie bolszewikom Wilna bez walki.

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

sygnalizował także nędzne zaopatrzenie polskich żołnierzy: „Porwane mundury, jedna trzecia boso”⁸⁰.

Przykładem szybkiej reakcji ROP na potrzeby żołnierzy walczących z bolszewickim najazdem było jej rozporządzenie⁸¹ z dnia 25 sierpnia 1920 r. o jednorazowej daninie na rzecz wojska, obejmującej w skali kraju 300 tys. butów z cholewami, 300 tys. spodni wełnianych, 600 tys. kompletów bielizny, 300 tys. wełnianych koców lub ciepłych kołder. Od daniny miała być zwolniona biedna ludność zamieszkująca tereny szczególnie dotknięte bolszewickim najazdem. W trakcie dyskusji ustalono też, że wojsko przekaże rolnikom część zarekwirowanych wcześniej koni, co umożliwi jesienną uprawę roli. Dla ludności wiejskiej miało to stanowić pewną rekompensatę kosztów poniesionych z tytułu daniny jednorazowej⁸².

Podczas posiedzenia ROP w dniu 25 sierpnia 1920 r. uchwalono też wydanie odezwy do Wojska Polskiego z podziękowaniem za uratowanie Ojczyzny od bolszewickiego niebezpieczeństwa. Stwierdzono też, że zwycięstwo nad wrogiem należy zawdzięczać w dużej mierze pomocy ze strony francuskich oficerów, a zwłaszcza gen. Weygandowi, któremu należy się specjalne podziękowanie⁸³.

Mimo widocznych zasług Piłsudskiego w zwycięskim rozstrzygnięciu Bitwy Warszawskiej 1920 r. Narodowa Demokracja nadal prowadziła kampanię przeciwko Piłsudskiemu, oskarżając go o spowodowanie bolszewickiego najazdu, wciąż czyniła też starania o odzielenie funkcji Naczelnika Państwa od funkcji Naczelnego Wodza i powierzenie dowództwa nad Wojskiem Polskim gen. Józefowi Hallerowi. W trakcie posiedzenia ROP w dniu 17 września 1920 r., któremu przewodniczył premier Witos, po dyskusji przyjęto uchwałę o ochronie czci Naczelnika Państwa⁸⁴.

W nawiązaniu do budowy sowieckiego aparatu władzy na terenach zajętych przez oddziały Armii Czerwonej przedmiotem obrad dwóch posiedzeń ROP (w dniach 11 i 17 września 1920 r.) były kwestie funkcjonowania sądów polowych wobec osób współpracujących z najeźdźcą. Wśród nich byli niektórzy członkowie PPS i lewicowych stronnictw ruchu ludowego⁸⁵.

Dużo miejsca we wrześniowych obradach ROP zajmowało zagadnienie wrogiego stanowiska rządu litewskiego wobec Polski podczas polsko-sowieckiego konfliktu zbrojnego.

⁸⁰ A. Leinwand, J. Molenda, *op. cit.*, s. 259.

⁸¹ Rozporządzenie Rady Obrony Państwa z dnia 25 sierpnia 1920 r. o jednorazowej daninie na potrzeby wojska (Dz.U. 1920, nr 86, poz. 570).

⁸² AAN, PRM, sygn. I/106, k. 225; A. Leinwand, J. Molenda, *op. cit.*, s. 262–263; A. Podolska-Meducka, *op. cit.*, s. 297–298.

⁸³ Józef Piłsudski, dowiedziawszy się o wyjeździe po miesięcznym pobycie w Polsce gen. Weyganda, wysłał 25 sierpnia 1920 r. depezę do gen. Rozwadowskiego, polecającą mu pożegnanie francuskiego generała w imieniu Naczelnego Wodza i wręczenie mu Orderu Virtuti Militari V klasy (wyższe klasy nie były jeszcze wówczas nadawane). Zob. W. Jędrzejewicz, J. Cisek, *Kalendarium życia Józefa Piłsudskiego 1867–1935*, t. 2: 1916–1920, Kraków–Łomianki 2006, s. 413–414.

⁸⁴ AAN, PRM, sygn. I/106, k. 272–275; AAN, PRM, sygn. 8890/21, k. 1–13; AAN, PRM, Rektyfikaty, Rkt. 49, s. 293–296; AAN, Instytucje Wojskowe, sygn. 296/1-18, k. 101; R. Wapiński, *Świadomość polityczna w Drugiej Rzeczypospolitej*, Łódź 1989, s. 472; H. Korwin-Milewski, *Siedemdziesiąt lat wspomnień (1855–1925)*, Poznań 1930, s. 538; M.M. Drozdowski, *Józef Piłsudski. Naczelnik Państwa Polskiego 14 XI 1918 – 14 XII 1922*, Warszawa 2008, s. 159.

⁸⁵ AAN, PRM, sygn. I/106, k. 265–271; „Wyzwolenie” 1920, nr 37, s. 412; „Wyzwolenie” 1920, nr 38, s. 424. Wniosek „w przedmiocie ograniczenia sądów polowych nad osobami cywilnymi” postawił wicepremier Ignacy Daszyński.

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

Podczas posiedzenia w dniu 8 września 1920 r., na wniosek Marszałka Sejmu Wojciecha Trąmpczyńskiego, członkowie ROP dali przyzwolenie Naczelnemu Wodzowi na prowadzenie działań militarnych zarówno przeciwko bolszewickiej Rosji, jak i przeciwko Litwie⁸⁶.

Wśród wielu zadań ROP na plan pierwszy wysuwały się jednak zagadnienia zawieszenia działań wojennych i pertraktacji pokojowych z bolszewicką Rosją, najpierw w Mińsku, a następnie w Rydze.

Rada Obrony Państwa podczas posiedzenia w dniu 11 września 1920 r. ustaliła instrukcje dla delegacji polskiej na rozmowy pokojowe w Rydze. Wśród nich najważniejszą kwestię stanowiło wytyczenie wschodniej granicy Polski⁸⁷.

Odbywające się w dniu 1 października 1920 r. w Pałacu Namiestnikowskim 24. posiedzenie Rady Obrony Państwa, które prowadził Wincenty Witos, było poświęcone głównie sytuacji na froncie. Wicepremier Ignacy Daszyński, reprezentujący większość społeczeństwa II RP, żądającego szybkiego zakończenia wojny na Wschodzie, był zaniepokojony postępującą ofensywą wojsk polskich. Na jego wniosek ROP podjęła następującą uchwałę: „Wzywa się delegację pokojową w Rydze, aby doprowadziła do zawarcia preliminaryjnego pokoju i rozejmu z Rosją Sowiecką w czasie najbliższym, postępując w myśl instrukcji rządu i Rady Obrony Państwa. Wszelka zwłoka w podpisaniu pokoju i rozejmu jest dla państwa szkodliwa. Rząd wyśle do Rygi specjalnych delegatów celem przyśpieszenia podpisania zawarcia pokoju i rozejmu”⁸⁸.

ROZWIĄZANIE RADY OBRONY PAŃSTWA

Posiedzenie ROP w dniu 1 października 1920 r. było ostatnim posiedzeniem w jej trzymiesięcznej kadencji. Warto nadmienić, że podczas pierwszego po letniej przerwie posiedzenia Sejmu Ustawodawczego w dniu 24 września 1920 r. do zatwierdzenia przez Sejm przesłano 51 rozporządzeń ROP uchwalonych w okresie od 19 lipca do 2 września 1920 r. Spośród nich 11 rozporządzeń przekazano do Komisji Wojskowej, 10 – do Komisji Prawniczej, 8 – do Komisji Wojskowej i Prawniczej łącznie, 7 – do Komisji Administracyjnej i Wojskowej łącznie, 7 – do Komisji Skarbowo-Budżetowej, 6 – do Komisji Administracyjnej, 2 – do Komisji Wojskowej i Rolnej łącznie⁸⁹.

W trakcie posiedzenia Sejmu Ustawodawczego w dniu 7 października 1920 r. wysunięto wniosek kwestionujący celowość dalszego istnienia ROP. Poseł ZLN Stanisław Głabiński podczas debaty nad „powojennym” *exposé* rządu W. Witosza oświadczył w imieniu ZLN, że „R.O.P. spełniła już swoje zadanie z chwilą, kiedy Sejm się zebrał, z chwilą, kiedy preli-

⁸⁶ AAN, PRM, sygn. I/106, k. 297–30; A. Leinwand, J. Molenda, *op. cit.*, s. 142–143. Potwierdzenie zgody ROP na działania zbrojne przeciwko Litwie, niegodzącej się na polskie propozycje zażegnania konfliktu, miało miejsce podczas posiedzenia w dniu 22 września 1920 r.

⁸⁷ AAN, PRM, Protokoły posiedzeń, sygn. 11, k. 265–267; *Dokumenty i materiały do historii stosunków polsko-radzieckich*, t. 3: *Kwiecień 1920 – marzec 1921*, oprac. W. Gostyńska, I. Jaźborowska, A. Leinwand, Warszawa 1964, s. 412–422. W instrukcji znalazły się następujące zapisy: „Zakończenie wiekowych walk między Polską i Rosją o sporne między nimi tereny i stworzenie podstaw dobrego sąsiedzkiego współżycia obu narodów. Granica między obu państwami będzie ustalona nie na podstawie historycznych rewindykacji obu stron, lecz na podstawie sprawiedliwego pogodzenia żywotnych interesów stron rokujących”.

⁸⁸ AAN, PRM, sygn. I/106, k. 304–310; A. Leinwand, J. Molenda, *op. cit.*, s. 312–313.

⁸⁹ SS SU, 167 pos. z 24 września 1920 r., ł. 7–11.

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

minaria pokojowe mają być podpisane – mniemamy, że R.O.P. powinna się rozwiązać i że pod tym względem powinna zapaść uchwała w Wysokim Sejmie. R.O.P. bowiem była powołana w groźnej chwili, z tego powodu, że jak wiadomo, Sejm miał się rozjechać na ferie. R.O.P. przedstawiliśmy sobie przede wszystkim jako radę wojenną, nie jako surogat samego Sejmu. Wskutek tego, jednakowoż, że ten Sejm tak długo był na feriach, R.O.P. istotnie przekształciła się w rodzaj małego sejmu. Uchwaliła rozmaite ustawy, które z wojną czy pokojem nie mają bezpośredniego związku; uchwaliła np. rozporządzenie o przymusowej pożyczce, albo o emisji 5 miliardów, albo o Trybunale Państwa, albo o obrazie czci Naczelnika Państwa. To są wszystko rzeczy, które nie należą do R.O.P. [...] Sądzę, że Sejm nie będzie rezygnował ze swoich praw, że Sejm będzie stale obradować, że Sejm sam uzna, iż R.O.P. może uważać swoje zadanie za skończone⁹⁰.

Nagły wniosek Narodowo-Chrześcijańskiego Klubu Robotniczego o rozwiązanie ROP, „której czas minął”, w dniu 8 października 1920 r. zgłosił jeszcze ks. Stanisław Adamski. Prowadzący obrady Wicemarszałek Sejmu Jędrzej Moraczewski, wobec braku głosów sprzeciwu, przekazał ten wniosek do Komisji Konstytucyjnej⁹¹.

W dniu 12 października 1920 r. w Rydze nastąpiło podpisanie układu preliminaryjnego o rozejmie i pokoju z bolszewicką Rosją. Dołączona do niego umowa o rozejmie przewidywała przerwanie wszelkich działań wojennych w dniu 18 października 1920 r. o północy.

Warto odwołać się do analiz pozycji prawno-ustrojowej ROP ze strony Romualda Kraczkowskiego, który stwierdził: „W tych warunkach działalność ROP ustała, gdyż to nie Rada, a znowu obradująca konstytuanta była kompetentna do zatwierdzenia pokojowych preliminarium, co utożsamiano z zawarciem pokoju. Zawarcie pokoju wyczerpywało zaś mandat ROP i Komisja Konstytucyjna Sejmu, gdy przyszło jej rozpatrywać wniosek o rozwiązanie Rady, musiała stwierdzić, że uległa ona rozwiązaniu z mocy samego prawa i że nie potrzeba formalnej uchwały Sejmu, która by stwierdzała ten fakt⁹²”.

Podsumowując działalność ROP, należy stwierdzić, że odegrała ona ogromną rolę w powstrzymaniu bolszewickiego najazdu na Polskę. W ciągu 3 miesięcy wydała około 90 różnych aktów prawnych służących wzmocnieniu obronności narażonego na utratę niepodległości państwa polskiego.

Pomimo uzyskania znacznego zakresu uprawnień, zarówno w zakresie władzy prawodawczej⁹³, jak i władzy wykonawczej, ROP korzystała ze swoich uprawnień z dużą ostrożnością. Żadne z jej rozporządzeń nie wykraczało poza granice jej kompetencji, dla uzyskania ważności wymagały one bowiem zatwierdzenia przez parlament. Nie sprawdziły się więc obawy niektórych polityków, że ROP mogła powiększyć zakres rządów Piłsudskiego i ograniczyć suwerenność Sejmu Ustawodawczego.

Rada Obrony Państwa nie zastępowała rządu, lecz dzięki niej stało się możliwe szybkie koordynowanie wszystkich sfer działalności państwa z funkcjonowaniem najwyższych władz wojskowych. Swoimi zarządzeniami, wymagającymi natychmiastowej realizacji, ROP

⁹⁰ SS SU, 170 pos. z 7 października 1920 r., ł. 23.

⁹¹ SS SU, 171 pos. z 8 października 1920 r., ł. 58.

⁹² R. Kraczkowski, *Dekretowanie ustaw w Polsce w latach 1918–1926*, Warszawa 1994, s. 77.

⁹³ Szerzej o podważaniu mocy prawodawczej organu w: E. Kozerska, K. Dziewulska, *The State National Council and the Polish Committee of National Liberation in a State Governed by the Rule of Law: Positions of Legal Scholarly Opinion*, „Studia Iuridica Lublinensia” 2021, vol. 30(1), s. 135.

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

usprawniła funkcjonowanie organów administracyjnych państwa, zapobiegając jednocześnie szerzącemu się rozprzężeniu w różnych dziedzinach życia obywateli. Jej działalność nie naruszała podstaw ustroju państwa. Rada Obrony Państwa mogła natomiast interweniować w każdej dziedzinie życia państwowego, co niekiedy sprowadzało się tylko do wytykania błędów, a to często już wystarczało⁹⁴.

Dzięki intensywnej działalności ROP możliwe było powołanie licznej armii, złożonej z żołnierzy świadomych konieczności walki z bolszewickim najazdem, a naród odzyskał wiarę w zwycięskie zakończenie konfliktu zbrojnego z sowiecką Rosją.

BIBLIOGRAFIA

ARCHIWA

Archiwum Akt Nowych w Warszawie (AAN): Instytucje Wojskowe; Kancelaria Cywilna Naczelnika Państwa; Prezydium Rady Ministrów; Prezydium Rady Ministrów – Protokoły posiedzeń; Prezydium Rady Ministrów – Rektyfikaty; Rada Obrony Państwa.

Centralne Archiwum Wojskowe (CAW), Gabinet Ministra Spraw Wojskowych.

LITERATURA

Dokumenty i materiały do historii stosunków polsko-radzieckich, t. 3: *Kwiecień 1920 – marzec 1921*, oprac. W. Gostyńska, I. Jaźborowska, A. Leinwand, Warszawa 1964.

Drozdowski M.M., *Józef Piłsudski. Naczelnik Państwa Polskiego 14 XI 1918 – 14 XII 1922*, Warszawa 2008.

Garlicki A., *Józef Piłsudski 1867–1935*, Warszawa 1989.

Głąbiński S., *Wspomnienia polityczne*, cz. 1, Pelpin 1939.

Goclon J., „*Rząd Obrony Narodowej*” *Wincentego Witosa 24 VII 1920 – 13 IX 1921. Pozycja prawno-ustrojowa i dokonania w polityce wewnętrznej*, [b.m.w.], [b.d.w.].

Goclon J., *W obronie Europy. Wojna z bolszewicką Rosją w 1920 roku*, Łódź 2009.

Jędrzejewicz W., Cisek J., *Kalendarium życia Józefa Piłsudskiego 1867–1935*, t. 2: *1916–1920*, Kraków–Łomianki 2006.

Komarnicki W., *Polskie prawo polityczne (geneza i system)*, Warszawa 1922.

Korwin-Milewski H., *Siedemdziesiąt lat wspomnień (1855–1925)*, Poznań 1930.

Kozerska E., Dziewulska K., *The State National Council and the Polish Committee of National Liberation in a State Governed by the Rule of Law: Positions of Legal Scholarly Opinion*, „*Studia Iuridica Lublinensia*” 2021, vol. 30(1), DOI: <http://dx.doi.org/10.17951/sil.2021.30.1.121-144>.

Kraczkowski R., *Dekretowanie ustaw w Polsce w latach 1918–1926*, Warszawa 1994.

Leinwand A., Molenda J., *Protokoły Rady Obrony Państwa*, [w:] *Z dziejów stosunków polsko-radzieckich. Studia i materiały*, t. 1, Warszawa 1965.

Madajczyk P., *Niemcy wobec wojny polsko-radzieckiej w 1920 r.*, [w:] *Wojna polsko-sowiecka 1920 roku. Przebieg walk i tło międzynarodowe*, red. A. Koryn, Warszawa 1991.

Marszałek P.K., *Geneza i działalność Trybunału Obrony Państwa z 1920 r.*, „*Acta Universitatis Wratislaviensis*” 1992, nr 1193.

Marszałek P.K., *Rada Obrony Państwa z 1920 roku. Studium prawnohistoryczne*, Wrocław 1995.

Mazanek K., *Sejm Ustawodawczy wobec zagadnień wojskowych*, „*Bellona. Miesięcznik Wojskowy*” 1923, vol. 9(1–3).

Obrona Państwa w 1920 roku. Księga sprawozdawczo-pamiątkowa Generalnego Inspektora Armii Ochotniczej i Obywatelskich Komitetów Obrony Państwa, red. W. Ścibor-Rylski, Warszawa 1923.

Petter W., *Niemcy i Reichswehra w wojnie polsko-sowieckiej (1919–1920)*, [w:] *Rok 1920 z perspektywy osiemdziesięciolecia*, red. A. Ajnenkiel, Warszawa 2001.

⁹⁴ P. Zaremba, *Historia dwudziestolecia (1918–1939)*, t. 1, Paryż 1981, s. 192; J. Goclon, *W obronie Europy. Wojna z bolszewicką Rosją w 1920 roku*, Łódź 2009, s. 105.

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

Podolska-Meducka A., *Od wojny do wojny. System świadczeń wojennych w Polsce w latach 1918–1921*, Warszawa 2011.

Rataj M., *Pamiętniki 1918–1927*, Warszawa 1963.

Rycharski A., *Utworzenie Rady Obrony Państwa w 1920 roku*, [w:] *Wybrane zagadnienia ustrojowe Polski nowożytnej*, red. A. Nowakowski, Wadowice 2000.

Sąsiedzi wobec wojny 1920 roku, oprac. J. Cisek, Londyn 1990.

Wapiński R., *Endecja na Pomorzu 1920–1939*, Gdańsk 1966.

Wapiński R., *Roman Dmowski*, Lublin 1988.

Wapiński R., *Świadomość polityczna w Drugiej Rzeczypospolitej*, Łódź 1989.

Witos W., *Moje wspomnienia*, cz. 2, do druku przygotowali i przypisami opatrzyli E. Karczewski, J.R. Szaflik, Warszawa 1990.

Zaremba P., *Historia dwudziestolecia (1918–1939)*, t. 1, Paryż 1981.

AKTY PRAWNE

Rozporządzenie Rady Obrony Państwa z dnia 14 lipca 1920 r. w przedmiocie poboru roczników 1894, 1893, 1892, 1891 i 1890 (Dz.U. 1920, nr 58, poz. 363).

Rozporządzenie Rady Obrony Państwa z dnia 14 lipca 1920 r. w przedmiocie powołania prawników do czynnej służby wojskowej (Dz.U. 1920, nr 62, poz. 406).

Rozporządzenie Rady Obrony Państwa z dnia 14 lipca 1920 r. w przedmiocie ustanowienia odznaki honorowej dla oficerów (równorzędnych) i szeregowych za rany i kontuzje (Dz.U. 1920, nr 83, poz. 555).

Rozporządzenie Rady Obrony Państwa z dnia 15 lipca 1920 r. o wydawaniu bezpośrednich nakazów rekwizycyjnych przez władze wojskowe (uzupełnienie ustawy z dnia 28 października 1919 r.) (Dz.U. 1920, nr 62, poz. 407).

Rozporządzenie Rady Obrony Państwa z dnia 15 lipca 1920 r. w przedmiocie zmiany art. 185 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 10 maja 1920 r. o wprowadzeniu w życie na obszarze Rzeczypospolitej ustawy wojskowego postępowania karnego dla wspólnej siły zbrojnej z dnia 5 lipca 1912 r. (Dz.U. 1920, nr 60, poz. 372).

Rozporządzenie Rady Obrony Państwa z dnia 19 lipca 1920 r. w przedmiocie ogłaszania w czasie wojny wiadomości, dotyczących wojska i spraw obrony Państwa (Dz.U. 1920, nr 63, poz. 416).

Rozporządzenie Rady Obrony Państwa z dnia 19 lipca 1920 r. w przedmiocie poboru koni (Dz.U. 1920, nr 63, poz. 415).

Rozporządzenie Rady Obrony Państwa z dnia 19 lipca 1920 r. w przedmiocie utworzenia na obszarze b. dzielnicy pruskiej Zachodniej Straży Obywatelskiej (Dz.U. 1920, nr 62, poz. 408).

Rozporządzenie Rady Obrony Państwa z dnia 19 lipca 1920 r. w sprawie zaciągu cudzoziemców do Armii Ochotniczej (Dz.U. 1920, nr 63, poz. 414).

Rozporządzenie Rady Obrony Państwa z dnia 20 lipca 1920 r. o zasiłkach wojskowych dla rodzin osób pełniących służbę w Wojsku Polskiem z poboru i ochotniczo (Dz.U. 1920, nr 63, poz. 418).

Rozporządzenie Rady Obrony Państwa z dnia 20 lipca 1920 r. w przedmiocie doraźnych zapomóg dla rodzin ochotników (Dz.U. 1920, nr 63, poz. 417).

Rozporządzenie Rady Obrony Państwa z dnia 20 lipca 1920 r. w przedmiocie pociągania ludności do osobistych i rzeczowych świadczeń przy akcji ewakuacyjnej (Dz.U. 1920, nr 64, poz. 425).

Rozporządzenie Rady Obrony Państwa z dnia 20 lipca 1920 r. w przedmiocie sądów doraźnych w b. zaborze austriackim (Dz.U. 1920, nr 61, poz. 393).

Rozporządzenie Rady Obrony Państwa z dnia 20 lipca 1920 r. w przedmiocie sądów doraźnych w b. zaborze rosyjskim (Dz.U. 1920, nr 61, poz. 392).

Rozporządzenie Rady Obrony Państwa z dnia 30 lipca 1920 r. w przedmiocie wojskowego sądownictwa doraźnego (Dz.U. 1920, nr 71, poz. 479).

Rozporządzenie Rady Obrony Państwa z dnia 30 lipca 1920 r. w przedmiocie zmiany art. 53 ust. 1 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 10 maja 1920 r. o wprowadzeniu w życie wojskowego kodeksu karnego (Dz.U. 1920, nr 71, poz. 478).

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

- Rozporządzenie Rady Obrony Państwa z dnia 6 sierpnia 1920 r. w przedmiocie upoważnienia Ministra Aproprowizacji do wydawania rozporządzeń aprobowanych, związanych z prowadzeniem wojny (Dz.U. 1920, nr 73, poz. 500).
- Rozporządzenie Rady Obrony Państwa z dnia 6 sierpnia 1920 r. w przedmiocie ustanowienia stanu oblężenia (Dz.U. 1920, nr 69, poz. 460).
- Rozporządzenie Rady Obrony Państwa z dnia 6 sierpnia 1920 r. w sprawie zmian ustawy z dnia 27 maja 1919 r. o tymczasowym zaopatrzeniu wdów i sierot po wojskowych wojska polskiego (Dz.U. 1920, nr 75, poz. 510).
- Rozporządzenie Rady Obrony Państwa z dnia 11 sierpnia 1920 r. o ustanowieniu Krzyża Walecznych (Dz.U. 1920, nr 87, poz. 572).
- Rozporządzenie Rady Obrony Państwa z dnia 11 sierpnia 1920 r. w przedmiocie poboru roczników 1889, 1888, 1887, 1886, 1885 (Dz.U. 1920, nr 75, poz. 514).
- Rozporządzenie Rady Obrony Państwa z dnia 11 sierpnia 1920 r. w przedmiocie zobowiązań pracodawców wobec robotników i pracowników, pełniących służbę czynną ochotniczą w wojsku polskim oraz ich rodzin (Dz.U. 1920, nr 81, poz. 539).
- Rozporządzenie Rady Obrony Państwa z dnia 18 sierpnia 1920 r. w przedmiocie obostrzenia kar za przestępstwa osób wojskowych, wynikające ze stosunku służbowego (Dz.U. 1920, nr 81, poz. 543).
- Rozporządzenie Rady Obrony Państwa z dnia 18 sierpnia 1920 r. w przedmiocie uzupełnienia przepisu art. 20 i 21 ustawy z dnia 25 lipca 1919 r. o osobistych świadczeniach wojennych (Dz.U. 1920, nr 81, poz. 541).
- Rozporządzenie Rady Obrony Państwa z dnia 25 sierpnia 1920 r. o jednorazowej daninie na potrzeby wojska (Dz.U. 1920, nr 86, poz. 570).